

El triomf dels valors en l'activitat econòmica

Pep Montes

(ponència presentada en el 3r Congrés del Lleure Educatiu – 16-17 octubre 2015)

No hi ha cap dubte que el lleure educatiu és avui un sector significatiu de l'activitat econòmica de Catalunya, tant per una simple qüestió de volum com per la transcendència i prioritat social dels serveis que presta a la comunitat. Tanmateix, la diversitat i complexitat dels agents que hi intervenen, la dificultat de l'administració per ubicar-lo en un àmbit precís de la gestió pública i, perquè no dir-ho, les nombroses discrepàncies que subsisteixen entre els principals actors que en formen part sobre la naturalesa de l'activitat que desenvolupen, fa difícil dimensionar-lo d'una manera precisa i rigorosa.

En qualsevol cas, sense ànim d'exhaustivitat i amb la simple voluntat de constituir una mostra senzilla del seu potencial des d'una perspectiva econòmica, podem assegurar que a les seixanta empreses que formen part avui de l'Acellec i que constitueixen el nucli de la seva actuació patronal, es podrien afegir sense gaire esforç ni temor a equivocar-nos entre quatre i cinc-centes organitzacions empresarials arreu de Catalunya de mida i finalitats diverses vinculades a l'activitat econòmica del sector. És fàcil, amb aquestes xifres, imaginar que els vora 7.000 treballadors que de forma més o menys estable desenvolupen l'activitat de les empreses de l'Acellec es poden doblar, i que els aproximadament vuitanta milions de facturació anual del conjunt de les seves empreses s'incrementaria notablement amb una recerca minuciosa.

Si a aquestes xifres hi afegim totes les formes de gestió i prestació de serveis vinculades al món associatiu ens adonem amb facilitat que, malgrat el prestigi i reconeixement social de què innegablement gaudeixen el lleure educatiu i els seus actors principals **no ocupem en l'agenda política, social i econòmica del país un espai proporcional a la nostra dimensió.**

Però si aquesta realitat es fa evident de forma freda amb una simple enumeració de xifres inexactes i no suficientment contrastades, el seu efecte es multiplica d'una manera molt remarcable quan incorporem a l'anàlisi la veritable raó de ser del sector: la capacitat de servei per atendre necessitats socials de caràcter públic, la contribució a la cohesió social aportant elements qualitius a les dinàmiques socials i l'esforç per integrar acció educativa, desenvolupament cultural i innovació social. Aquests elements formen part indestruable, des de la perspectiva de l'Acellec, de l'activitat econòmica que despleguen les empreses del sector, de manera que convenim i afirmem, de forma general, que en el nostre sector la rendibilitat econòmica mai no pot anar deslligada de la rendibilitat social. Sense unes garanties mínimes de professionalitat i qualitat, els serveis que presten les nostres empreses deixarien de complir la seva funció educativa, cultural i social i, per tant, deixarien de pertànyer pròpiament al nostre sector. És per això que afirmem que **rendibilitat econòmica i social són, en el nostre cas, indestruïbles.**

La confluència d'aquests dos elements (la configuració com un sector econòmicament significatiu i la valuosa aportació qualitativa a l'equilibri i cohesió social el país) són la prova contundent d'un èxit que molt pocs àmbits

de la nostra vida social, cultural i econòmica poden mostrar. Aquesta és la base sobre la que reposa aquesta ponència.

El lleure educatiu neix i es desenvolupa inicialment com una opció ciutadana per viure i desplegar la vida en comunitat a través de determinats valors. El mecanisme a través del qual s'impulsen és, de fet, ben simple: es tracta d'afegir contingut educatiu i qualitat democràtica als espais d'elecció personal deslliurats de les obligacions laborals. Determinat tipus de persones i famílies opten per ocupar els espais de lleure amb continguts educatius, volen que els seus fills desenvolupin els seus potencials a través d'aquest mecanisme i impulsen la creació d'organitzacions que ho faciliten i ho incentiven. La construcció d'aquest model, que es fonamenta en continguts educatius però també, significativament, en una voluntat d'exercir la llibertat personal i de conviure amb la diversitat com a expressió de riquesa social, transcendeix amb el temps els límits de les organitzacions de caràcter associatiu que les impulsen inicialment. És així com els seus fonaments pedagògics són assumits universalment com a positius i desitjables.

Allò que neix com una opció de determinat tipus o sector de població acaba sent percebut com una necessitat genèrica de tota societat moderna, com un mecanisme d'integració i cohesió social que ha de ser contemplat com un dret ciutadà. Seguint el ritme de les transformacions sociològiques, el lleure educatiu es converteix gairebé de forma natural en una eina fonamental per atendre necessitats de conciliació familiar, de complement educatiu, de socialització per als adolescents, d'educació en valors en espais informals i d'aprenentatge participatiu. Esdevé, en la màxima expressió del seu interès per convertir la diversitat i la convivència en cohesió social, una escola de democràcia. Hem assumit amb tanta claredat aquests principis, que avui no concebem un espai de lleure atès amb serveis professionals que no contempli continguts educatius a partir de les metodologies i pràctica pedagògica del món del lleure educatiu.

Aquest èxit té a veure, innegablement, amb la força i l'impuls del món associatiu, que és en l'origen del model i que desenvolupa i impulsa els seus potencials. Però de cap manera podem ignorar el desplegament paral·lel d'una activitat econòmica que no combat ni limita sinó que adopta i expandeix els valors propis del lleure educatiu. L'atenció i l'acompanyament a infants, adolescents i joves en el seu temps de lleure continua sent una opció electiva en determinats espais de llibertat personal i familiar, però esdevé també una necessitat social quan les dinàmiques socioeconòmiques aboquen les famílies a delegar parcialment la cura dels seus fills en temps d'obligacions laborals i professionals. No hi ha èxit més destacable del lleure educatiu que aquell que es desprèn de constatar l'evidència que en aquests espais de servei públic allò que propugnem no és pas la vigilància i custòdia dels menors sinó l'ocupació del temps amb activitat educativa, i que no concebem la possibilitat que sigui d'una altra manera. **Convertim el lleure educatiu en una necessitat: el reclamem com a dret ciutadà.**

I l'atenció a un dret ciutadà i, per tant, universal, requereix l'existència d'organitzacions i estructures de gestió professional ambicioses i complexes. El segon gran èxit del lleure educatiu és que aquestes organitzacions, amb independència de la forma jurídica que adoptin, incorporin sense discussió

els valors que li són característics i es converteixen en nous actors d'aquest impuls. **L'atenció i satisfacció d'un dret ciutadà genera necessàriament activitat econòmica i, en aquest cas, l'activitat econòmica contribueix a preservar un dret.**

El lleure educatiu, davant del creixement exponencial dels serveis que li són propis per atendre correctament les necessitats socials contemporànies, s'incorpora com un sector més en el teixit empresarial català seguint el model que li és més propi i singular: la petita i mitjana empresa. Els dirigents d'aquestes organitzacions, la gran majoria dels quals han crescut i s'han desenvolupat com a professionals en el món associatiu, incorporen de forma natural els principis i valors del lleure educatiu sense limitacions i hi incorporen criteris de professionalitat que ja esdevenen ineludibles i permeten un creixement exponencial de les ofertes educatives, de la seva diversitat, de la seva especialització i, al cap i a la fi, de la seva qualitat. Avui podem xifrar ja en més de vint anys l'antiguitat del sector empresarial en aquest àmbit, i la seva consolidació i el desplegament ha sigut paral·lel a la universalització del lleure educatiu com a dret social.

L'assumpció del món de l'empresa dels valors i principis del lleure educatiu es tradueixen en la defensa i promoció de la professionalitat en la prestació dels serveis i en la qualitat dels seus continguts. És per això que **professionalitat i qualitat són les dues premisses d'obligat compliment** sobre les que desplega la seva activitat el sector de les empreses del lleure educatiu.

Per tot plegat, la necessària presa de consciència del lleure educatiu com a sector econòmic no només no està renyida amb la defensa dels valors i principis que li són propis, sinó que esdevenen avui dia dues cares de la mateixa moneda. Hi ha un espai per al lleure educatiu des de l'òptica de l'elecció personal i familiar, expressada essencialment a través de l'associacionisme i el voluntariat, i hi ha també un espai per al lleure educatiu com a dret social que s'ha de garantir a través de la prestació de serveis d'organitzacions que despleguen una intensa i àmplia activitat econòmica.

La qualitat i la professionalitat que defensem per al lleure educatiu no tenen res a veure amb la forma jurídica, que no determina de cap manera el rigor a l'hora de treballar i de prestar serveis. L'activitat econòmica, per tant, pot ser desplegada a través de fórmules empresarials i de fórmules associatives (aquelles que la nostra legislació anomena sense ànim de lucre). Una observació atenta i detallada d'unes i altres no aportarà diferències significatives quan es tracta de determinar la qualitat i el rigor a l'hora de prestar serveis. Els requisits professionals són els mateixos, les competències necessàries són idèntiques, la necessitat d'aixecar estructures organitzatives suficients i capaces es dona en els dos casos i els graus de satisfacció del mercat respecte a uns i altres són similars. Podem explicar-ho d'una forma més planera i segurament també més entenedora: hi ha empreses i associacions que treballen en lleure educatiu de manera excel·lent, i en el camp oposat trobarem empreses i associacions que treballen en lleure educatiu de manera lamentable. **L'oposició no es produeix entre formes jurídiques sinó entre nivells de qualitat i professionalitat.** Si feu una ullada a les escriptures fundacionals d'empreses i associacions trobareu molts

casos en els que, a banda de les formes jurídiques, els objectius socials i els valors que s'hi expressen són molt similars. En ocasions, fins i tot, idèntics.

Un cop fet aquest plantejament general, enumerem tot seguit un conjunt d'elements que considerem que mereixen una especial atenció en l'actual context socioeconòmic.

Risc de distorsió

Hem mirat de deixar clar que no només és possible sinó desitjable determinar amb claredat el contorn de l'activitat associativa en el món del lleure educatiu i el de l'activitat econòmica. La primera es desplega essencialment (no només, però sí essencialment) des de l'activitat voluntària i comunitària i la segona en el marc d'un mercat de serveis i intercanvi econòmic que ja hem vist que aconsegueix preservar amb èxit remarcable els principis i valors propis del lleure educatiu. Quan les dues formes d'activitat conflueixen en una mateixa organització es genera un risc de distorsió, es difuminen les fronteres entre una i altra i es produeixen confusions que poden alterar tant el mercat com la vida associativa. On comença l'activitat econòmica destinada a prestar uns serveis determinats i on acaba l'activitat associativa? Hi ha un espai d'intersecció? És possible que el principi general que en aquests casos afirma que l'activitat econòmica serveix també per finançar l'activitat associativa es distorsioni fins al punt que arribi a passar exactament el contrari? Fixeu-vos que ho plantejem en forma d'interrogant, i ens guardem de fer afirmacions contundents, però sí que volem constatar el fet evident que hi ha un espai d'intersecció mal delimitat, poc clar i notòriament confús. Tot sovint ens fixem en la distorsió del mercat econòmic que això pot produir, però probablement és molt més greu el mal que pugui fer potencialment a la pròpia activitat associativa.

Qualitat en risc

Un dels riscos fonamentals de la confusió entre activitat associativa i activitat econòmica és que afecti a la qualitat en la prestació de serveis. Si un servei educatiu no garanteix un grau mínim de qualitat deixa de ser educatiu. Desapareix la seva raó de ser. La mescla, per tant, de finalitats pròpies de l'associació amb la finalitat última de la prestació d'un servei públic (o l'atenció a una demanda social, si ho preferiu), que és la qualitat i l'eficàcia amb què arribi finalment al ciutadà, pot afectar ambdues bandes. I més enllà que això perjudiqui les respectives organitzacions, qui ho patirà en primer lloc serà l'usuari d'aquell servei.

Igualtat de condicions

En la regulació de tota activitat econòmica és essencial la garantia d'igualtat en les condicions legals i impositives de tots els agents que hi intervenen. De fet, les directives europees determinen amb força claredat aquest principi i estableixen que tant l'aportació de fons directa a un o diversos agents com l'exempció de determinats impostos poden ser considerats com a ajudes d'estat si aquests agents intervenen en un mercat en el qual n'hi ha d'altres que no tenen els mateixos suports. Certament, el camp legislatiu en aquest punt és molt complexe, i les interpretacions múltiples, però la pràctica quotidiana posa tot sovint en evidència que determinades condicions legals beneficien una part del mercat en front de l'altra. Per les vies acordades i de consens que calgui, cal tendir a eliminar aquestes desigualtats.

El paraigua de l'administració

El suport que l'administració presta al món associatiu (perfectament defensable i absolutament necessari) pot en ocasions ser origen de possibles distorsions quan les organitzacions que en són beneficiàries intervenen al mateix temps en un mercat econòmic, si no hi ha una política d'exhaustiva i minuciosa transparència en l'assignació d'aquests recursos. Si hi ha ajuts que contribueixen al manteniment d'una estructura associativa i aquella mateixa estructura sustenta en part una activitat econòmica que intervé explícitament en el mercat, estem validant, de facto, un ajut a l'activitat econòmica. Probablement en moltes ocasions és major l'aparença de desigualtat que l'efecte real, però cal promoure i incentivar polítiques radicals de transparència a l'hora de determinar la destinació dels ajuts, tant per part de l'administració com de les organitzacions que en són beneficiàries. I quan parlem d'ajuts no només ens referim a aportacions econòmiques directes: també suports indirectes a la difusió i la promoció, la validació oficiosa de la qualitat d'unes ofertes per davant d'unes altres, la concessió d'ajuts públics per a persones i famílies en situació de desavantatge que només permeten l'accés a una part del mercat, etc.

Les empreses, agent social

És proverbial la imatge distorsionada que tot sovint atribuïm al món empresarial. Segurament forma part d'un imaginari cultural que associa empresari a lucre i que li nega qualsevol consciència social o qualsevol interès aliè al pressupost benefici econòmic. La realitat és que en el sector empresarial del lleure educatiu, que ja hem dit que s'inciu de manera gairebé completa en el món de la petita i la mitjana empresa catalana, els índex de benefici empresarial es limiten en la majoria de casos als marges de maniobra imprescindibles per a tota activitat econòmica, que en escassíssimes ocasions hi ha repartiments de dividends, i que els fons acumulats es reinverteixen majoritàriament en la pròpia activitat econòmica. Hi ha subsectors d'activitat en el lleure educatiu en què els marges reals de benefici es situen entre el dos i el tres per cent, de manera que resulta fins i tot còmic usar en molts casos el terme "ànim de lucre" per descriure l'activitat econòmica del sector. Certament, hi ha una voluntat de guany (no podria ser d'altra manera) però equilibrada d'una manera realment notòria amb objectius socials i professionals. Costaria trobar en el sector empreses amb un volum mínim d'activitat que no destini fons i serveis a causes socials i comunitàries, i en ocasions es realitzen fins i tot esforços econòmics remarcables per atendre peticions d'ajuts i suports. És també cert que aquesta realitat té una escassa transcendència pública, majoritàriament per decisió dels propis empresaris, i que seria desitjable que el sector empresarial assumís de forma més oberta i transparent la necessitat de mostrar la seva activitat social, no tant per usar-la com a instrument comercial sinó per validar-se i postular-se com a agent social amb presència i capacitat d'opinió.

El lleure és més

Allò que entenem per lleure té una estreta relació amb els orígens de l'activitat i el món associatiu, però un dels beneficis del desplegament professional i de la capacitat d'elaborar discurs, fins i tot acadèmic, del món del lleure, ha estat la clara visualització que els límits del sector s'han d'eixamplar. Si convenim que en el nus del sector hi ha la incorporació de

continguts educatius en els espais de lleure, hem d'acceptar també que els seus límits incloguin les polítiques de joventut, la dinamització sociocultural, l'atenció a col·lectius determinats, els programes de cultura de proximitat o la perspectiva intercultural, només per posar uns quants exemples. Amb una observació ben senzilla de la nostra realitat social i cultural ens adonaríem que els criteris, els valors i les tècniques que hem descrit per al lleure educatiu s'apliquen de forma generalitzada en innumbrables àmbits de la intervenció pública i de l'activitat econòmica. Això és també una expressió de l'èxit conceptual i pràctic del lleure educatiu. Ens cal ser-ne conscients i actuar-hi de forma explícita.

Especialització i professionalització

Una conseqüència que es deriva del punt anterior és la necessitat creixent d'ampliar el ventall de disciplines professionals que intervenen en el món del lleure. L'enriquiment acadèmic, professional i tècnic, i l'ampliació del ventall d'àmbits atesos a través del lleure fa necessari engruixir i diversificar les competències dels treballadors que en tenen cura. Comença a quedar ja desfasada la idea d'una única figura professional de base que atén totes les possibilitats de servei i treball en el món del lleure. Cal descriure i desenvolupar nous perfils professionals associats al lleure i cal generar els marcs retributius i les condicions laborals més adequades per desplegar amb rigor els serveis de què s'ocupen. No podem continuar afirmant que la qualitat del lleure educatiu creix i es desenvolupa i pretendre al mateix temps que els professionals que se n'han d'ocupar en tenen prou amb una formació bàsica i general, apta per a tot tipus de servei.

Ens hem de dimensionar

Ho hem dit a l'inici d'aquest text: no disposem de xifres clares ni contrastades sobre el volum i l'abast de la nostra activitat. La complexitat i la diversitat no són una excusa suficient per obviar aquesta necessitat. Hem de dimensionar i posar xifres a la nostra activitat. Possiblement ens coneixem a nosaltres mateixos menys del que pensem, i probablement ens sorprendríem de les nostres dimensions reals. Cal un esforç de coordinació, de sistematització i de transparència per posar en comú i compartir dades i informació.

Consciència de sector econòmic

En el nus d'aquesta intervenció hi ha la voluntat de realçar i fer visible la nostra realitat com a sector econòmic. Cal esborrar les connotacions negatives i els prejudicis que massa sovint atribuïm de forma acrítica a la simple activitat econòmica. No és incompatible amb els valors, no és incompatible amb la defensa de criteris i principis rigorosos, no és incompatible amb una visió social del nostre entorn, no és incompatible amb la defensa de la igualtat de condicions en l'accés al dret a l'educació en el lleure. Més aviat el contrari: prendre consciència de la nostra realitat com a sector és fonamental justament per impulsar i desplegar els valors pels quals fa tants anys que treballem i que formen part, de manera innegable, del be comú.